

Onderzoek privatisering,
15-03-2011, Henk ten Hoeve.

Voorzitter,

Privatisering of verzelfstandiging van wat eerder overheidsdiensten of monopolistische nutsbedrijven waren lijkt de laatste decennia steeds meer en sneller te hebben plaatsgevonden en het heeft vooral steeds meer sectoren beroerd waar vrijwel iedereen rechtstreeks mee te maken heeft. De post is het laatste duidelijk zichtbare voorbeeld. In het bijzonder dat laatste, dat iedereen er direct mee te maken heeft, leidt er natuurlijk toe dat ook iedereen in dit land zich soms bevoordeeld, maar in de praktijk vaker zich benadeeld zal voelen door zo'n overheid die belangrijke taken aan anderen overdoet. Een overheid die wel wat controle inbouwt of zelf uitoefent, maar die vaak weinig mogelijkheden meer heeft om zelf te sturen. Voordeel is soms voor het bedrijfsleven evident, maar voordeel van de veranderingen valt een eenvoudige burger nauwelijks op, nadeel wordt wel gemerkt. Een algemeen gevoel van slechter af zijn ontstaat dus makkelijker dan tevredenheid, of dat nu terecht is of apert onterecht. Veel mensen zijn er nog steeds van overtuigd dat de invoering van de euro tot grote prijsstijgingen heeft geleid, terwijl dat aantoonbaar niet het geval is. Vaak is de werkelijkheid natuurlijk dat een nieuwe ordening positieve en negatieve gevolgen heeft, en vaak niet voor dezelfde gebruikers. Meer bussen op de hoofdlijnen, maar minder naar de kleine dorpen. En de prijs is voor een burger niet vergelijkbaar met wat het geweest zou zijn zonder privatisering. Vaak is ook het gevolg dat in de nieuwe marktwerkelijkheid van een gebruiker verwacht wordt dat hij handelt als kritische consument en in staat is te kiezen uit een veelheid van aanbieders, terwijl in de oude situatie de leverancier en de prijs gewoon vast lagen. Misschien niet het allermeest efficiënt maar wel makkelijk en voor iedereen te hanteren. Zie de energie en de zorgverzekeringen. Er zijn veel soorten voor- maar vooral ook door veel gewone burgers gevoelde nadelen.

Vooraf dat wat er intussen allemaal gebeurd is met overheidsdiensten en de monopolistische nutsbedrijven beschouwen wij, neem ik aan, als object van een mogelijk onderzoek. Maar in feite zijn er nog wel meer vragen te stellen en is er nog wel meer waar de overheid zijn burgers anders tegemoet treedt als gevolg van een vorm van verzelfstandiging..

Aan de ene kant. De overheid bezat echte, in een concurrentiemarkt opererende bedrijven, die verkocht zijn in het verleden. Maar die traden al volledig marktconform op, dus dat had weinig voelbare effecten. Ook al was bij de KLM en zeker bij de Postbank de grens tussen gewoon bedrijf en wat wij vroeger een nutsbedrijf noemden al niet meer heel duidelijk. Bij de verkoop van ABN AMRO kunnen we onszelf in de herhaling nog een keer de vraag stellen of wij een bank eigenlijk niet ouderwets als nutsbedrijf willen betitelen. Ik kies daar niet direct voor, maar het betreft wel een echte keuze.

En aan de andere kant. Er zijn een groot aantal instellingen die helemaal geen bedrijf waren, althans vroeger nooit zo beschouwd zouden worden, zoals bijvoorbeeld scholen. Behalve het openbaar onderwijs geen overheidszaak, maar wel volledig bekostigd door de overheid en vroeger ook in bedrijfsvoering en salarisstructuur volledig door overheidsregelingen bepaald. Ook daar is sprake van verzelfstandiging. Al die PO en vooral VO scholen doen mee aan CAO onderhandelingen en proberen zich in de markt te zetten met competitief beleid en deskundigheidsbeloningen voor excellent personeel. Het effect is daar zoals overal: omvangrijk management om alles zelf te kunnen regelen wat vroeger de overheid deed, en hoge topsalarissen. En onvrede bij het personeel. Ook over deze dingen zou wel eens weer

nagedacht kunnen worden voordat we weer "meer ruimte voor prestatiebeloning" (regeerakkoord) gaan bieden.

Er is dus genoeg te bestuderen, te onderzoeken en te kiezen. De vraag is of de Eerste Kamer dat moet doen. Daar is wel wat voor te zeggen. Ook al is er al een stapel rapporten aanwezig over deze en aanverwante zaken, dat zijn natuurlijk allemaal rapporten die een zakelijk uitgangspunt hebben, wel letten op efficiency, en dat is belangrijk. Maar minder op het aspect van de betrouwbare overheid die naast de burger staat en een vast kader van zekerheden biedt zonder altijd de noodzaak van ingewikkelde keuzes. En misschien ook minder op het aspect van lange termijn doelstellingen die het efficiency-aspect te boven gaan, maar die voor een duurzame ontwikkeling van dit land van belang zijn. Zie de energiebedrijven die voor kolen- en kerncentrales kiezen en veel minder voor duurzaam. Juist de Eerste Kamer zou als politiek lichaam dat vooral op de inhoud gericht is, misschien een benadering kunnen leveren die breder is dan wat de onderzoeken tot nu toe leveren. Het denken over privatisering en verzelfstandiging weer terug kunnen brengen van een uitsluitend zakelijk proces naar een proces ook van zoeken naar de menselijke maat en overzichtelijke verhoudingen. Dat is wat mij betreft dus positief.

Maar of op een zinvolle manier ingevuld kan worden wat er dan precies onderzocht moet worden en hoe en op welke aspecten, en in hoeverre dat behapbaar is, die vraag is voor mij nog niet zo makkelijk te beantwoorden. Daar zou goed over nagedacht moeten worden, zodat er een weg gewezen kan worden voordat we echt beginnen. Of, als het tegen valt, wij tijdig tot de vaststelling kunnen komen dat de Kamer geen zinvolle bijdrage kan leveren aan de discussie. Of een te beperkte bijdrage, die te weinig inzicht biedt in het totaal van al die wel heel verschillende processen die er aan de gang zijn en die allemaal toch wel onder hetzelfde onderwerp vallen. Een commissie, zoals die ook door collega Schuurman wordt voorgesteld zou zo'n wegverkenning op zich kunnen nemen, en de Kamer daarmee een redelijke zekerheid moeten kunnen bieden dat het zinvol is om of hier tijd, geld en moeite aan te spenderen, of niet.

Het kost wel tijd, geld en moeite, vrees ik. Waarschijnlijk zelfs heel veel, ook heel veel tijd, ook al laten wij ons bijstaan door onderzoeksinstituten. De parttimers die als leden vanuit de Kamer het werk op zich zouden moeten nemen hebben daar maar mee te rekenen, ook al wordt er budget voor vrijgemaakt. En hetzelfde geldt voor het ambtelijk apparaat van de Kamer dat ongetwijfeld ook een flink deel van de last te dragen krijgt. Daarom kan een groot project als dit toch eigenlijk alleen uitgevoerd worden als er grote steun voor bestaat onder de Kamerleden. De in te stellen commissie zou met haar wegwijzende arbeid die steun moeten zien te krijgen. Anders blijft het hardlopen met één mank been. Dat is geen plezierige opgave.

Resumerend: positief omdat er inderdaad kansen zijn om de privatiseringsdiscussie te verrijken. Hij zal er niet door beëindigd worden. Maar dan moet de voorbereidingscommissie wel in staat zijn om aan te geven waar, van alles wat onderzocht kán worden, het onderzoek zich specifiek op kan richten en welke facetten daarbij van belang zijn. En dat moet dan ook enig inzicht kunnen bieden in de vraag hoe er in het algemeen verstandig omgegaan kan worden met markt en overheid. Als dat er niet in zou zitten, dan liever niet.